

Faleby 1:1 m fl, Foss socken, Munkedals kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning inför nytt VA

Boplatsspår från stenålder samt skvaltkvarnslämningar

Annika Östlund och Oscar Jacobsson

Kulturlandskapet rapporter 2017:6

**Faleby 1:1 m fl, Foss socken, Munkedals kommun,
Västra Götalands län**

Arkeologisk utredning inför nytt VA

Boplatsspår från stenålder samt skvaltkvarnslämningar

Annika Östlund och Oscar Jacobsson

Administrativa uppgifter

Fastighet: Faleby 1:1 m fl, Foss socken, Munkedals kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-26481-2016

Uppdragsgivare: Västvatten AB

Fältarbetstid: 2017-03-28 – 2017-03-30 samt 2017-04-13

Projektnummer: 1622-1

Projektansvarig: Stig Swedberg

Fältansvarig: Annika Östlund

Övrig personal: Andreas Toreld och Oscar Jacobsson

För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.

Utredningsområdets storlek: Cirka 49 800 m²

Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6480800 m, Öst 303300 m

Höjd över havet: 5-35 m

Arkiv: Kulturlandskapet

Dokumentationsmaterial: Mätfiler och fotografier samt foto-, schakt-, fynd-, anläggnings- och lämningslistor i odt-format.

Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.

Fynd: Har ej omhändertagits.

Faleby 1:1 m fl, Foss socken, Munkedals kommun, Västra Götalands län**Arkeologisk utredning inför nytt VA****Boplatsspår från stenålder samt skvaltkvarnslämningar**

Kulturlandskapet rapporter 2017:6

© Kulturlandskapet 2017

Författare: Annika Östlund och Oscar Jacobsson

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild framsida: Skvaltkvarnslämning i Gårvik (KUL nr 1622:2). Rest av dammvallen samt en stenrad som kan vara rest efter en ränna. Foto mot norr.

Bild baksida: Detalj avstensatt kant söder om skvaltkvarnslämning (KUL nr 1622:1). Foto mot öster.

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Map Maker, FMIS samt Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av beställaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet.

Redigering och layout: Cecilia Wingård

Tryck: Nordbloms Trycksaker AB, Hamburgsund

Sökord: Flinta, boplat, skvaltkvarn

Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	5
Syfte	7
Utredningsområdet	7
<i>Avgränsningar</i>	8
Tidigare undersökningar	8
Frågeställningar	8
Metod	10
Utredningsresultat	12
<i>Schakt</i>	13
<i>Fynd</i>	14
<i>Anläggningar</i>	14
<i>Analysresultat</i>	14
Tolkning	15
Antikvarisk bedömning	16
Värdering av måluppfyllelsen	18
Förslag på ytterligare åtgärder	18
 Källor	 22
Bilagor	
1. Schakt	24
2. Lämningar	32
3. Historisk kartanalys av kvarnlämningarna	34

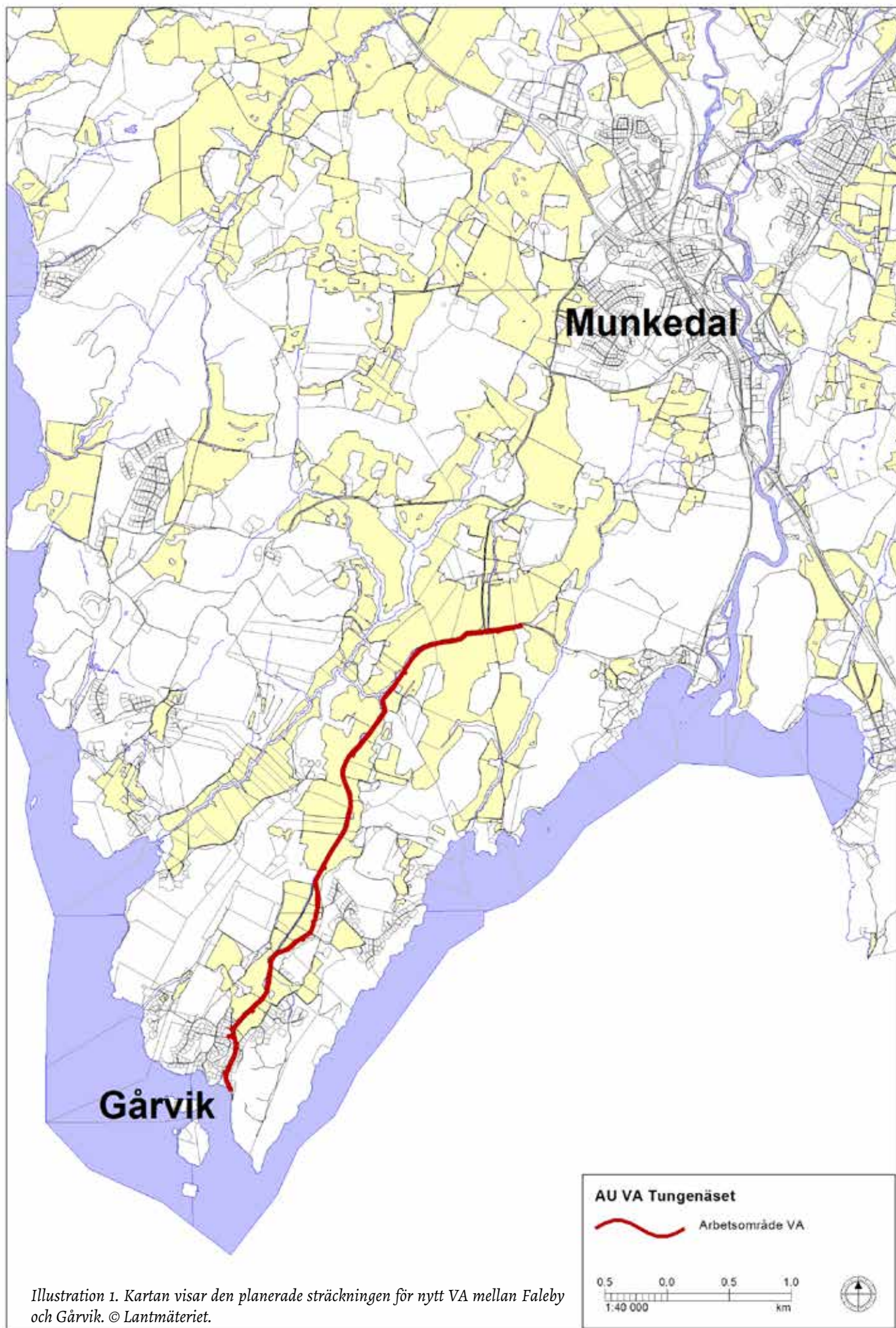

Illustration 1. Kartan visar den planerade sträckningen för nytt VA mellan Faleby och Gårvik. © Lantmäteriet.

Faleby 1:1 m fl, Foss socken, Munkedals kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning inför nytt VA

Boplatsspår från stenålder samt skvaltkvarnslämningar

Sammanfattning

Kulturlandskapet har fått i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning inför nytt VA från Faleby till Gårvik i Munkedals kommun, Västra Götalands län. Utredningssträckan är cirka 5 km lång och löper i en delvis kuperad dalgång. Cirka 3 km fördelade på sex delsträckor bedömdes som intressanta för sökschaktning. En delsträcka undersöktes inte enligt plan då markägartillstånd saknades här.

I undersökningsplanen föreslogs att undersöka frågor kring formationsprocesser i det kulturskapade landskapet. Av totalt 30 upptagna schakt grävdes därför två som djupschakt för att om möjligt hitta överlagrade kontexter. I äldre kartmaterial fanns uppgifter om skvaltkvarnar i Gårvik, varför bäckravinen besiktigades i aktuellt parti för att om möjligt hitta rester av dessa.

Som ett resultat av utredningen har fem lämningar rapporterats till FMIS. Dessa utgörs av en boplatz (KUL nr 1622:5) samt fyra skvaltkvarnslämningar (KUL nr 1622:1-4). Boplatzen samt tre av kvarnlämningarna bedöms som fornlämningar. En av kvarnlämningarna (KUL nr 1622:3) registreras som *Uppgift om*.

Boplatzen KUL nr 1622:5 är belägen runt 28 meter över havet, detta kan peka på en datering till senmesolitikum.

Dämnet vid lämning KUL nr 1622:1 utgör troligtvis en rest av den äldsta kvarnen i bäckfåran, då den sannolikt återfinns på karta från 1699. Lämningen norr om denna, KUL nr 1622:2, finns belagd på karta från 1805 och kan därför ha tillkommit någon gång under 1700-talet. Dessa båda kvarnlämningar är även redovisade på karta från 1836. Övriga kvarnlämningar är mer svårtolkade. Den sydligaste av de kvarnar som redovisas på kartan från 1836 (KUL nr 1622:3) har inte lämnat några synliga spår efter sig. Läm-

ning KUL nr 1622:4 kan möjligen vara resterna efter ett av de dämmen som redovisas på karta från 1811.

Kulturlandskapet föreslår att boplatzen KUL nr 1622:5 blir föremål för arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med förläggandet av VA.

Observera att längs en sträcka i norra delen av utredningsområdet förelåg inte marktillträde vid utredningen. Här bör en förnyad arkeologisk utredning genomföras.

Observera att den sydligaste delen av arbetsområdet, cirka 350 meter i Gårvik, ej har utretts då VA här planeras förläggas under vägen. Kulturlandskapet föreslår att denna delsträcka blir föremål för arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med förläggandet av VA, med särskilt fokus på de gravar som är belägna i omedelbar anslutning till vägen (Foss 42:1, 42:2 och 42:4) samt eventuellt även kvarnlämningarna (KUL nr 1622:1-4).

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

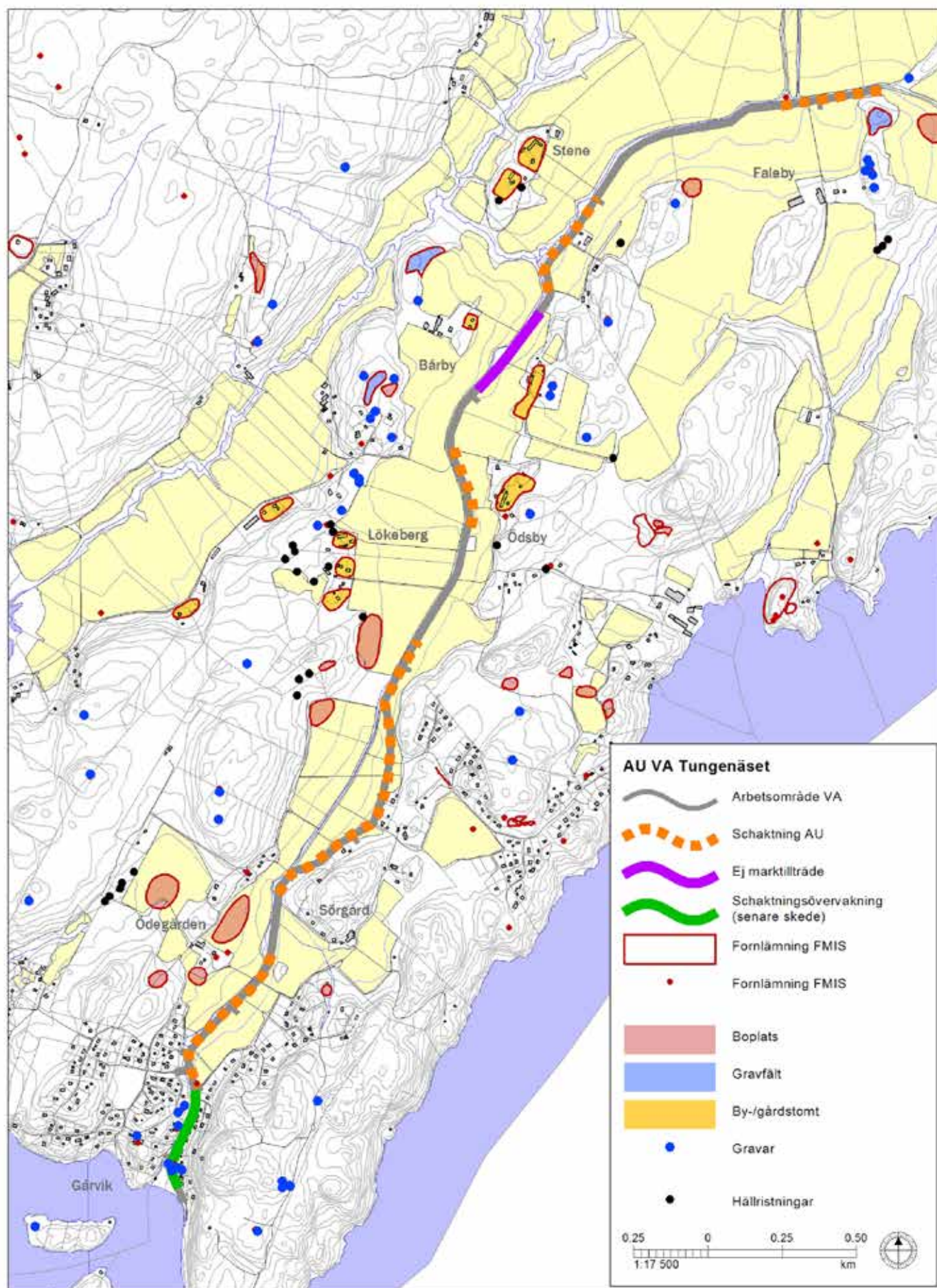

Illustration 2. Kartan visar arbetsområde för planerat VA samt redan registrerade fornlämningar. Boplatser, gravar, hällristningar samt gårdstomter i anslutning till dalgången har markerats särskilt. Av kartan framgår även de delsträckor där schaktning har utförts, samt den delsträcka där schaktningsövervakning föreslås i ett senare skede. © Lantmäteriet.

Syfte

Västvatten AB avser att förlägga en ny VA-ledning längs väg 814 på Tungenäset, från Faleby ut till Gårvik, *illustration 1*. Länsstyrelsen har utifrån topografi och fornlämningsbild gjort bedömningen att en arkeologisk utredning behövs för att ta reda på om någon okänd fornlämning berörs av arbetsföretaget.

Utredningsområdet

Nytt VA planeras förläggas i vägkant utom i ett parti mitt på sträckan där VA planeras öster om vägen, samt i ett parti i Gårvik där ledning planeras förläggas under vägen. Arbetsområdet löper till största del genom brukad jordbruksmark, samt i Gårvik genom villatomter och under vägen.

Väg 814 löper i en lätt kuperad dalgång i ett brukat jordbrukslandskap, *illustration 2*. Vägen följer i stort sett lägsta punkten, vilket innebär att vattendrag/diken löper längs i stort sett hela vägens sträckning. Bebyggelsen ligger uppdragen mot dalgångens sidor, *illustration 3*, vilket även ett stort antal registrerade fornlämningar gör, *illustration 2 och 4*. Dessa utgörs av boplatser (Foss 333, 73, 83, 66, 68, 67, 351, 41, 350), by-/gårdstomter (Foss 378, 379, 380, 381, 382:1-3), gravar i

form av stensättningar och högar (Foss 90:1-5, 99, 75:1-2, 124, 125, 123:1-2, 72:1-2, 81, 74, 64:1-3, 71), gravfält (Foss 89, 80, 76), hållristningar, mest skålgropar (Foss 32, 17, 13:1-3, 514, 511, 513, 515, 15, 415, 14, 518, 517, 509, 16, 36, 12), samt 1 minnessten (Foss 91). Dessutom finns fyndplats för sländtrissor (Foss 54) och 1 skafthålsyxa (Foss 53), samt för slagen flinta (Foss 47). I själva Gårvik finns flera gravar i direkt anslutning till vägen och vattendraget, dessa utgörs av högar (Foss 44:1-2, 42:1), stensättningar (Foss 42:2-4), en hållkista (Foss 43:1), samt en obestämd (Foss 44:3). Av dessa berörs Foss 42:1, 42:2 och 42:4 direkt av nytt VA, då dessa skärs delvis av vägen. I Gårvik finns även en domarring, Foss 45.

Höjden över havet rör sig mellan 20-35 meter inom större delen av utredningsområdet, utom i Gårvik där den går ner till som lägst cirka 5 meter. De lägst belägna gravarna ligger på 5-10 meter över havet.

Högsta punkten inom utredningsområdet finns norr om Sörgård, och ligger på 30-35 meter över havet, det vill säga mesolitikum om strandbundna aktiviteter förutsätts, *illustration 2 och 5*. Lägsta punkten (förutom Gårvik) ligger mellan gårdarna Stene och Bårby där det finns en meandrande bäckravin med utflöde i Stene bäck i

Illustration 3. Bilden visar läget för schakt 10 och gården Bårby i bakgrunden. Foto mot norr.

Illustration 4. Till höger i bild anas den höjd där gravfältet Foss 89:1 är beläget. Maskinist Lennart lägger igen schakt 2. Foto mot öster.

dalgången parallellt med utredningsområdet åt nordväst, *illustration 2 och 6*. Detta parti ligger strax under 20 meter över havet. Längs med dalgången bör det även finnas lämningar från (tidig-)neolitikum, särskilt med tanke på hållkistan i Gårvik (Foss 43:1). Några transgressioner bör inte vara aktuella inom området. Eventuella aktiviteter knutna till bronsålder och järnålder bör i första hand vara knutna till dalgångens randzoner, det vill säga utanför utredningsområdet, men det kan inte uteslutas lämningar från dessa perioder även inom utredningsområdet längre ner i terrängen. På flera ställen är avstånden relativt små mellan boplatserna, gravarna, hållristningarna och gårdslägena å ena sidan och utredningsområdet å den andra. Det rör sig framförallt om området vid Faleby i norr, Stene – Bårby – Ödsby – Lökeberg, samt kring Ödegården och i Gårvik.

Över gårdarna längs med sträckningen finns ett rikt kartmaterial. Av detta framgår att vägar- na ursprungligen löpt längs dalgångens sidor.¹ Nuvarande väg 814 byggdes i början av 1920-talet, minnesstenen Foss 91 berättar om detta.² Av kartmaterialet går även att utläsa läget för tre eller fler skvaltkvarnar i bäckravinen i Gårvik, se *illustration A och C i bilaga 3*. Det finns ytterligare kartmaterial över gårdarna, dessa berör utmark med mera.

Enligt SGU består jordarten av glacial lera

längs hela dalgången, utom i Gårvik där det finns partier av postglacial sand och sandig morän.³

Avgränsningar

Hela sträckan är cirka 5 km lång. Bedömningen gjordes att av dessa är 3 km (fördelade på sex delsträckor) intressanta för utredning i form av sökschaktning, se *illustration 2*. Av dessa undersöktes en delsträcka inte helt, då markägartillstånd saknades här. I Gårvik där VA-ledningen planeras förläggas under vägen bedöms cirka 350 meter vara aktuella för en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning, snarare än utredning. Momentet ligger utanför detta uppdrag och kan inte genomföras förrän i samband med att VA-ledningen grävs ner.

Tidigare undersökningar

Inga tidigare undersökningar har gjorts inom utredningsområdet.

Frågeställningar

I undersökningsplanen formulerades ett antal frågeställningar inför utredningen.

Inom ramen för denna utredning föreslogs att undersöka frågor kring formationsprocesser i det kulturskapade landskapet. Vid odlingsaktiviteter tenderar den ärjade eller plöjda jorden att över tid förflyttas nedåt längs med sluttningar i landskapet. Detta leder – som känt är – till att anläggningar i högre partier successivt kan blottas och förstöras och att fynd förflyttas. I de lägst liggande partierna innebär detta i sin tur att eventuella lämningar kan överlagras av relativt mäktiga lager, vilka därigenom kan skydda och bevara fynd och strukturer intakta och i gynn- samma fall även bevara organiskt material.

Då vägen längs vilken VA-ledningen planeras i stort sett löper längst den lägsta linjen i landskapet, gjordes bedömningen att det i denna utredning fanns chans att studera dessa formationsprocesser. Bedömningen gjordes att det kunde finnas förhistoriska lämningar inom utredningsområdet, trots att de mer manifesta lämningarna hittills är registrerade mer uppdraget i landskapet – förslagsvis strandanknutna

1 Lantmäteriet 1699, 1790a och b, 1791, 1793, 1812, 1836, 1839, 1843, 1878, 1896

2 FMIS

3 SGU Kartgenerator, besökt 2017-05-22

Illustration 5. Bilden visar den sluttning där arbetsområde för planerat VA tillfälligtvis lämnar vägen. Närmast i bild schakt 19. På den gröna ytan i bakgrunden anas schakt 15. Foto mot nordost.

Illustration 6. Lägsta punkten mellan gårdarna Stene och Bårby. Lennart lägger igen schakt 7. Foto mot väster.

Illustration 7. Stig mäter in schakt 1. Foto mot väster.

aktiviteter under mesolitikum, och aktiviteter som gynnsats av närhet till vatten och avstånd till bebyggelse, exempelvis metallhantering, från metalltid och framåt.

Frågeställningar:

- Kan schaktning – och i relevanta fall djupschaktning – ge ökad förståelse kring formationsprocesserna i den här typen av odlingslandskap?
- Kan (strandbundna) mesolitiska aktiviteter beläggas? Aktiviteter knutna till senare tiders markbruk?

I äldre kartmaterial fanns uppgifter om skvaltkvarnar i Gårvik. Inom ramen för utredningen föreslogs därför att bäckravinen skulle besiktigas i aktuellt parti för att om möjligt hitta rester av dessa.

Illustration 9. Stig går med metalldetektorn i schakt 9. Foto mot väster.

Illustration 8. I schakt 7 bestod undergrunden av homogen lera. Stig mäter djupet. Foto mot väster.

Frågeställningar:

- Kan spår efter skvaltkvarnar och relaterade strukturer återfinnas?

Metod

Utredningen genomfördes genom att sökschakt togs upp med grävmaskin längs planerad VA-sträckning inom de avgränsade delsträckorna, illustration 7. Där det bedömdes som motiverat togs djupschakt upp för att på så vis undersöka formationsprocesser genom eventuella överlagrade kontexter, illustration 8. Metalldetektor användas löpande i upptagna schakt, illustration 9.

Kulturarhistoriska lämningar, fornlämningar, grävnheter och anläggningar mättes in med RTK-GPS, beskrevs och fotograferades. Lagerföljder dokumenterades med beskrivning och fotografi. Framkomna anläggningar dokumenterades i plan. Arbetet dokumenterades löpande genom fotografering.

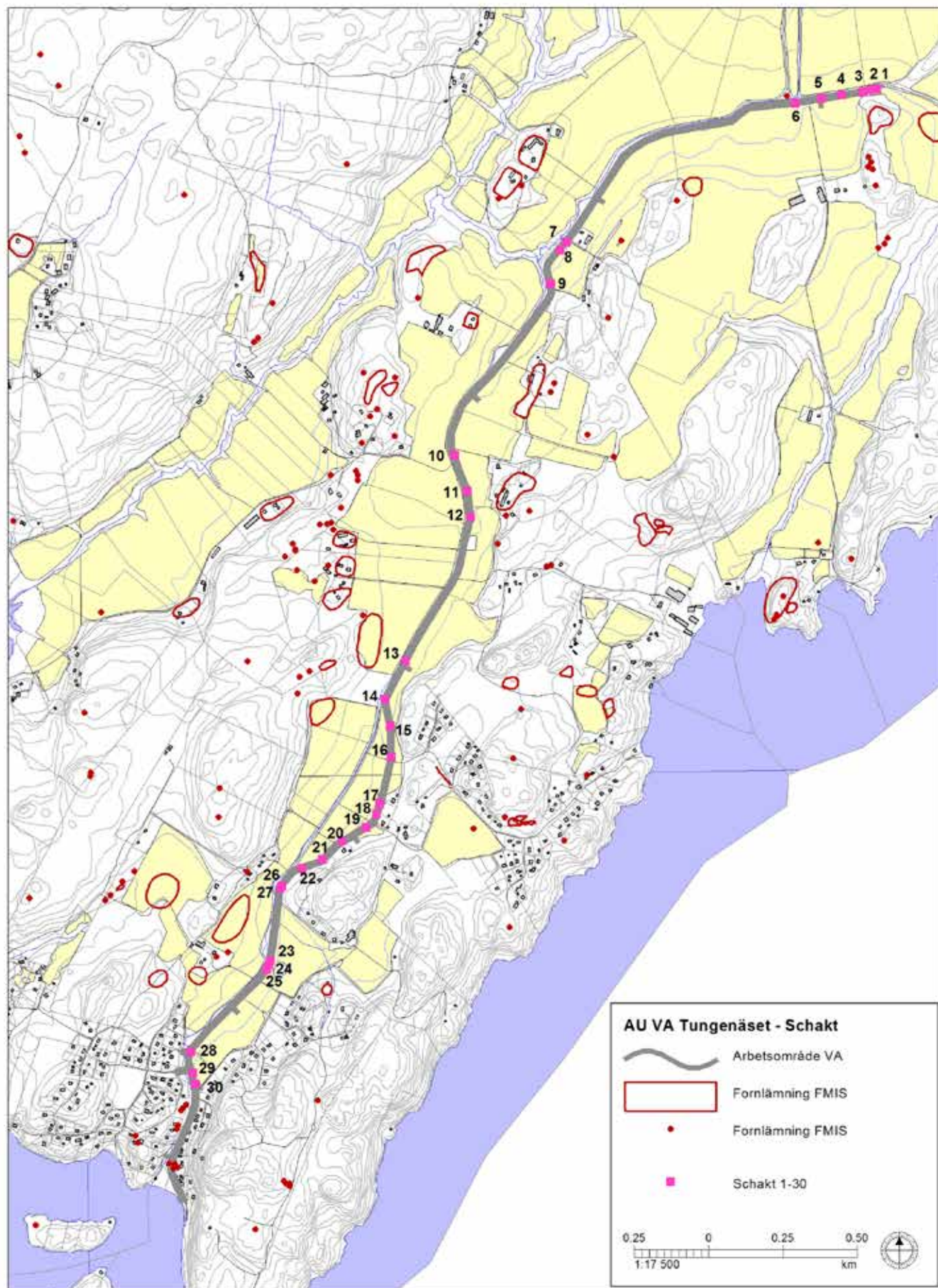

Illustration 10. Kartan visar läget för upptagna schakt under utredningen. I Bilaga 1 finns tre detaljkartor över samma schakt. © Lantmäteriet.

Illustration 11. Bilden visar läget för schakt 28 strax norr om Gårvik. Längre bort på ytan, ungefär vid den stora granen i bildens mitt, är läget för fyndplats för slagen flinta, Foss 47:1. Stig mäter in schaktet. Foto mot söder.

Fynd har beskrivits utifrån iakttagen kontext. Fynden bedömdes i fält och kvarlämnades i respektive grävenhet. Fynd av flinta har bedömts av Stig Swedberg respektive Andreas Toreld med stöd av "Sorteringsschema för flinta".⁴

Utredningsresultat

Inom ramen för utredningen togs 30 schakt upp, och ett parti av bäckravinen besiktigades i Gårvik, illustration 10. Se även detaljkartor 1-3

i bilaga 1. Som ett resultat av detta har fem lämningar rapporterats till FMIS, se illustration 19. Dessa utgörs av en boplats (KUL nr 1622:5) samt fyra skvaltkvarnslämningar (KUL nr 1622:1-4). Boplatsen samt tre av kvarnlämningarna bedöms som fornlämningar. En av kvarnlämningarna (KUL nr 1622:3) registreras som Uppgift om.

Tabell 1. Fynd

Fynd nr	Material	Sakord	Hemvist	Lager	Antal	Kommentar	Fyndstatus
1	Flinta	Avslag	Schakt 14	I övergång till ljus silt	2	Troligen nederoderade från högre upp i terrängen från ett bättre boplatsläge.	Ej tillvaratagen
2	Flinta	Avslag	Schakt 26	-	2	Varav ett med flera avspaltningar, redskap?	Ej tillvaratagen
3	Flinta	Avslag	Schakt 27	-	2	-	Ej tillvaratagen
4	Bergart	Skärvsten alt del av knacksten	Schakt 27	-	1	-	Ej tillvaratagen

⁴ Andersson m fl 1978

Illustration 12. I schakt 14 framkom sparsamt med slagen flinta. Fynden är troligen nederoderade från sluttningen ovanför. Andreas rensar. Foto mot öster.

Schakt

Vid utredningen togs 30 schakt upp längs med planerad VA-ledning, i utvalda partier, bilaga 1. Det stora flertalet togs upp i åkermark, uppvisade en enkel lagerföljd av lerig matjord på lera, och var fynd- och anläggningstomma. Matjordslagret var i dessa schakt mellan 0,2 och 0,5 meter tjockt, se illustration 24 i bilaga 1. Schaktningen avslutades strax norr om Gårvik, i anslutning till fyndplatsen Foss 47:1. Här ska enligt uppgift matjorden ha blivit bortschaktad i anslutning till att marken iordningställdes⁵, något som även antyds av registerbladet för Foss 47:1⁶. Här bestod lagren av påförda massor ovanpå en siltig undergrund, illustration 11 samt

illustration 25 i bilaga 1.

Endast två djupare schakt togs upp, schakt 7 och 9. Se illustration 6 och 8 samt illustration 26 i bilaga 1. Dessa schakt togs upp i ett höjdläge över ett parti där bäckravinen var relativt djup och sluttningen förhållandevis brant. Lagerföljden i schakten var den samma som i det stora flertalet, men med 0,9 respektive 0,4 meter homogen lera innan schaktandet avbröts. Matjordslagret var av samma tjocklek som i alla andra schakt som togs upp i jordbruksmark.

I schakt 14 framkom 2 avslag av flinta, men bedömningen görs att fynden sannolikt är nederoderade från högre upp i terrängen från ett bättre boplatssläge – här noterades slagen flinta i

Tabell 2. Anläggningar

Anl nr	Hemvist	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup u my (m)	Beskrivning
1	Schakt 24	Eld-anläggning	0,8	0,6	0,3	Skärviga stenar med lera, delvis rödaktig, i en oval oregelbunden form. Fyllning av lera, skärvsten och enstaka kolbitar. Skadad.

⁵ Muntligen Lennart Johansson

⁶ FMIS

Illustration 13. Två avslag av flinta som framkom i schakt 26. Foto mot öster.

nyharvad åker vid besiktning inför sammanställning av undersökningsplan, *illustration 12*. I det här partiet var undergrunden mer siltig, se *illustration 29* i bilaga 1.

I schakt 26 och 27 framkom totalt 4 avslag av flinta samt en skärersten alternativt del av en knacksten. Dessa schakt togs upp på en mindre avsats där odling ej ägt rum, och här görs bedömningen att det kan finnas orörda lämningar och fynd *in situ*, se *illustration 30* i bilaga 1.

I schakt 24 framkom en anläggning (anläggning 1).

Fynd

I schakt 14 framkom 2 avslag av flinta, men bedömningen görs att fynden sannolikt är nederoderade från högre upp i terrängen från ett bättre boplatsläge, *tabell 1*. I schakt 26-27 framkom 4 avslag av flinta samt en skärersten alternativt del av en knacksten, *illustration 13*. Ett av avslagen hade flera avspaltningar och kan eventuellt utgöras av ett redskap. Inga fynd har tillvaratagits.

Anläggningar

I schakt 24, upptaget i flack åkermark, framkom en tämligen sönderplöjd anläggning (anläggning 1) med fyllning av lera, skärviga stenar och enstaka kolbitar, *tabell 2*. Den bedöms som någon typ av eldanläggning, *illustration 14*. Se även *illustration 27* i bilaga 1.

Analysresultat

Inga prover har insamlats, och inga naturvetenskapliga analyser har utförts inom ramen för utredningen.

Illustration 14. Mycket diffus och troligen skadad eldstad, anläggning 1 i schakt 24. Foto mot väster.

Lämningar

Av äldre kartmaterial framgick att det kunde finnas kvarnlämningar i bäcken i Gårvik, varför dessa platser besiktigades. Detta ledde till att fyra kvarnlämningar mättes in, 1622:1-4. Dessa utgörs av mer eller mindre skadade lämningar efter skvaltkvarnar. Platsen för lämning 1 framgår av en geometrisk skattläggningskarta över två hemman i Ödsby år 1699.⁷ Synliga spår utgörs idag framför allt av ett dämme, *illustration 15*. Norr om lämning 1 ligger lämning 2, denna finns belagd i storskifteskonceptet från 1805.⁸ Synliga spår utgörs av vad som troligen är rest efter ett dämme, samt av stenrader i bäckfåran, *illustration 16*. Även lämning 4 utgörs av rester av en stenrad i bäckfåran, *illustration 17*, och kan möj-

7 Lantmäteriet 1699. Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv, akt Foss socken Ödsby nr 1-3.

8 Se källor bilaga 3. Lantmäteriet 1805a. Storskifte på utmark/utägor till Ödsby, Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 14-fos-36.

Illustration 15. Dämmet till skvaltkvarnen som finns med på kartan från 1699, KUL nr 1622:1. Foto mot nordväst

ligen vara resterna efter ett av de dämmen som redovisas på en storskifteskarta från 1811.⁹ Lämnning 3 motsvaras av den sydligaste av kvarnarna redovisade på laga skifteskartan från 1836.¹⁰ På platsen syns emellertid inga tydliga spår idag.

Fynden i schakt 26-27 samt läget och det faktum att området bedöms orört av odlingsaktiviteter gör att en boplat (KUL nr 1622:5) registreras här, *illustration 18 och 21*. Se även *illustration 28*.

Inrapporterade lämningar framgår av *bilaga 2 samt redovisas på illustration 19*. I *bilaga 3* finns en fördjupad historisk genomgång av kvarnlämningarna.

Tolkning

Som ett resultat av utredningen har fem lämningar rapporterats till FMIS. Dessa utgörs av en boplat (KUL nr 1622:5) samt fyra skvaltkvarnslämningar (KUL nr 1622:1-4). Boplatsen samt tre av kvarnlämningarna (KUL

⁹ Se källor bilaga 3. Lantmäteriet 1811. Storskifte på utmark/utägor till Ödsby, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt N23-74:4.

¹⁰ Se källor bilaga 3. Lantmäteriet 1836. Laga skifte på Lökebergs ägor, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt N23-39:2.

1622:1, 2 och 4) bedöms som fornlämningar då det finns kartbelägg från före 1850. En av kvarnlämningarna (KUL nr 1622:3) rapporteras som *Uppgift om* då det ej finns några synliga spår på platsen idag.

Inför utredningen uppställdes frågeställningar kring formationsprocesser i odlingslandskap, kring mesolitiska aktiviteter och senare tiders markbruk, samt om spår efter skvaltkvarnar och relaterade strukturer kunde återfinnas.

Vad gäller djupschaktningen ledde den inte till att några överlagrade kontexter framkom. Endast två djupare schakt grävdes (schakt 7 och 9) och bedömningen gjordes att ytterligare djupschakt inte skulle ge andra resultat. I ett parti (schakt 14) var det tydligt att fynd förflyttats nedför sluttningar från bättre boplatslägen, men några mäktigare lager av nederoderade lager kunde inte iakttas.

Några vattenanknutna metalltida aktiviteter kunde inte beläggas genom de schakt som togs upp. Endast en anläggning framkom vid utredningen, och denna kanske snarare kan knytas till det närliggande impedimentet, *illustration 20*. Boplatsen (KUL nr 1622:5) bör däremot ha varit strandanknuten, *illustration 21*. Då den är

Illustration 16. Troligen ett raserat dämme vid skvaltkvarnen KUL nr 1622:2. Foto mot väster.

belägen runt 28 meter över havet bör detta peka på en datering till senmesolitikum.

Skvaltkvarnslämningarna är definitivt vattenanknutna. Kvarnlämningar kan vara svåra att identifiera i fält, ibland utgör en begränsad stenrad i åkanten de enda kvarvarande resterna av ett kvarnläge, *se bilaga 3 och där anförda källor*. Dämmet vid lämning KUL nr 1622:1 utgör troligtvis en rest av den äldsta kvarnen i bäckfåran, då den sannolikt återfinns på karta från 1699. Själva kvarnbyggnaden har varit belägen cirka 15 meter sydväst om dämmet, på den västra sidan av bäcken. Den stensatta östra sidan av bäckfåran går utifrån kartmaterialet inte att knyta till en kvarnränna, utan har möjligen konstruerats för att hindra material från att erodera ner i bäckfåran och försvåra kvarndriften, *illustration 22*. Lämningen norr om denna, KUL nr 1622:2, finns belagd i ett storskifteskoncept från 1805 och kan därför ha tillkommit någon gång under 1700-talet. Bäckens fallutning är här relativt stor och kvarnbyggnaden har troligen varit belägen precis i anslutning till sluttningen. De i fält observe-

rade strukturerna kan vara rester efter byggnaden och konstruktioner i anslutning till denna. Dessa båda kvarnlämningar är även redovisade på laga skifteskarta från 1836. Övriga lämningar är mer svårtolkade. Den sydligaste av de kvarnar som redovisas på kartan från 1836 har inte lämnat några synliga spår efter sig. Lämning KUL nr 1622:4 kan möjligen vara resterna efter ett av de dämmen som är redovisade på kartan från 1811 men den eventuella kvarndriften har troligen här endast bedrivits under en kort period.

Antikvarisk bedömning

Som ett resultat av utredningen har fem lämningar rapporterats till FMIS. Dessa utgörs av en boplats samt fyra skvaltkvarnslämningar. Boplatsen (KUL nr 1622:5) samt tre av kvarnlämningarna (KUL nr 1622:1, 2 och 4) bedöms som fornlämningar. En av kvarnlämningarna (KUL nr 1622:3) rapporteras som *Uppgift om*.

Illustration 17. Stenrad vid platsen för skvaltkvarn lämning 1622:4. Foto mot norr.

Värdering av måluppfyllelsen

Fältarbetet förflöpte i allt väsentligt enligt plan. Ett delparti kunde inte utredas på grund av att marktillträde inte förelåg. Kommunikation med uppdragsgivare och länsstyrelse har skett om dessa förändringar av planen. Rapportering sker inom angivna tidsramar.

Förslag på ytterligare åtgärder

Kulturlandskapet föreslår att boplatsen KUL nr 1622:5 blir föremål för arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med förläggandet av VA.

Observera att längs en sträcka i norra delen av utredningsområdet förelåg inte marktillträde vid utredningen. Denna delsträcka framgår av karta *illustration 2*. Här bör en förnyad arkeologisk utredning genomföras.

Observera att den sydligaste delen av arbetsområde för VA, cirka 350 meter i Gårvik, ej har utretts då VA här planeras förläggas under vägen. Även detta parti framgår av karta *illustration 2*. Kulturlandskapet föreslår att denna delsträcka blir föremål för arkeologisk undersökning i form

av schaktningsövervakning i samband med förläggandet av VA, med särskilt fokus på de gravar som är belägna i omedelbar anslutning till vägen (Foss 42:1, 42:2 och 42:4) samt eventuellt även kvarnlämningarna (KUL nr 1622:1-4).

Avseende schakt 14 (fynd) och schakt 24 (anläggning 1) gör Kulturlandskapet bedömningen att inga vidare åtgärder är motiverade.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

Illustration 18. Läget för boplatsen KUL nr 1622:5. Lennart lägger igen schakt 26. Foto mot sydväst.

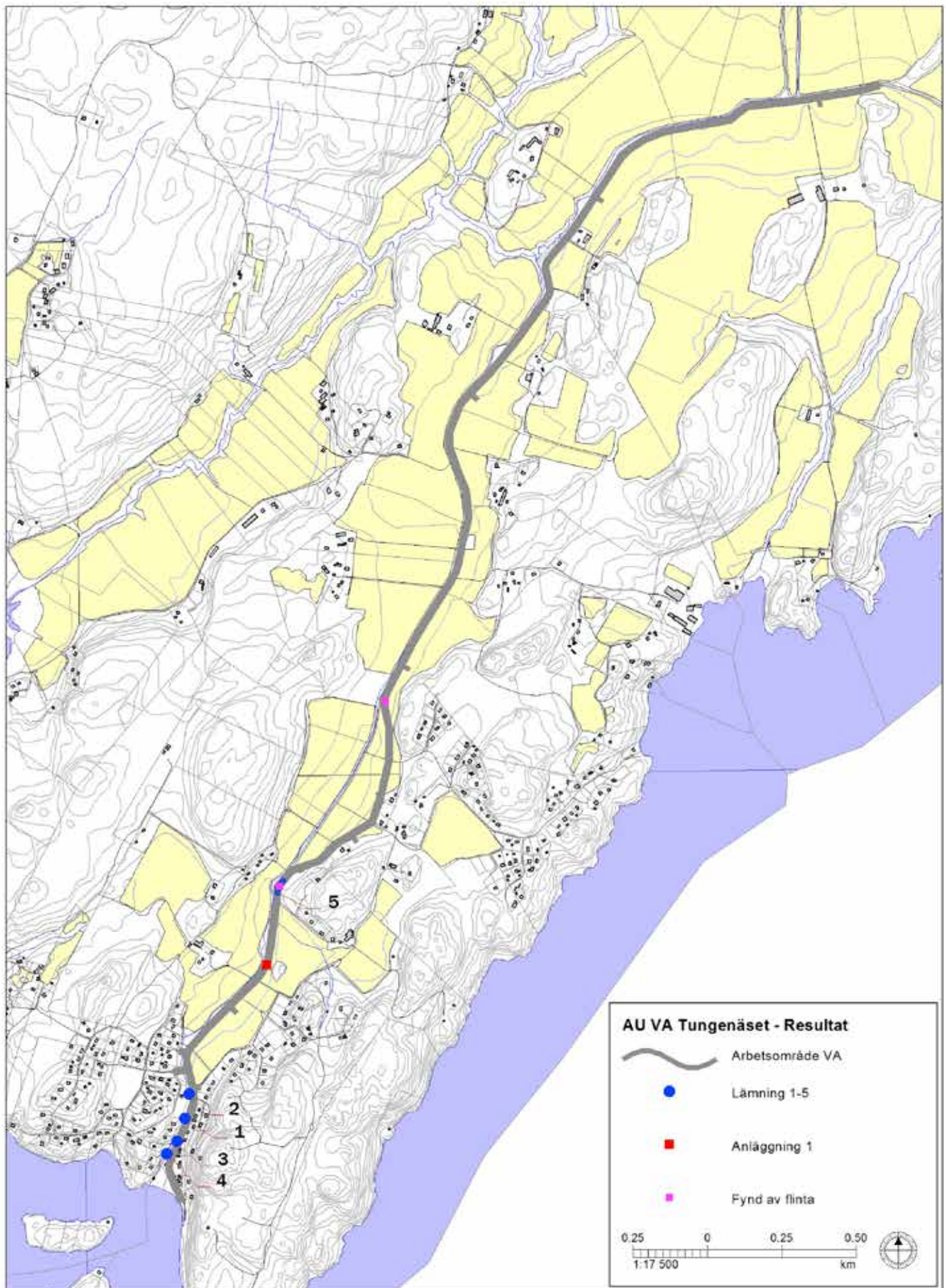

Illustration 19. Kartan visar resultaten från utredningen med inmätta lämningar markerade med blått. Fynden (markerade med rosa prick) framkom i schakt 14, 26 och 27. Anläggning 1 (markerad med röd fyrkant) framkom i schakt 24. Längs den norra delen av utredningssträckan framkom inga lämningar eller fynd. © Lantmäteriet.

Illustration 20. Läget för schakt 23 och 24 nedanför impedimentet till höger i bild. Foto mot nordost.

*Illustration 21 ovan. Bilden visar höjden med schakt 26 och 27 där boplatsen 1622:5 är inmätt. Foto mot söder.
Illustration 22 t.h. Stensatt kant söder om KUL nr 1622:1. Foto mot söder.*

Källor

Litteratur

Andersson, Stina; Rex Svensson, Karin; Wigforss, Johan	1976	"Sorteringsschema för flinta." <i>Fyndrapporter 1978</i> . Rapporter över Göteborgs Arkeologiska Musei undersökningar.
--	------	--

Digitala källor

FMIS	2016	Fornsök, http://www.fmis.raa.se Besökt 2016-09-09
SGU	2017	Kartgenerator, http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html Besökt 2017-05-22

Kartor

Lantmäteriet	1699	Foss socken Ödsby nr 1-3 Geometrisk avmätning. Lantmäteristyrelsens arkiv
Lantmäteriet	1790a	Foss socken Stene nr 1 Storskifte på inägor. Lantmäteristyrelsens arkiv
Lantmäteriet	1790b	14-FOS-78 Storskifte (Stene). Lantmäterimyndigheternas arkiv
Lantmäteriet	1791	Foss socken Ödsby nr 1-3 Storskifte på inägor. Lantmäteristyrelsens arkiv
Lantmäteriet	1793	14-FOS-54 Storskifte (Bårby). Lantmäterimyndigheternas arkiv
Lantmäteriet	1812	14-FOS-55 Storskifte (Ödsby). Lantmäterimyndigheternas arkiv
Lantmäteriet	1836	Foss socken Lökeberg nr 1 Laga skifte. Lantmäteristyrelsens arkiv
Lantmäteriet	1839	14-FOS-96 Laga skifte (Lökeberg). Lantmäterimyndigheternas arkiv
Lantmäteriet	1843	14-FOS-106 Laga skifte (Stene). Lantmäterimyndigheternas arkiv
Lantmäteriet	1878	14-FOS-184 Mätning (Faleby). Lantmäterimyndigheternas arkiv
Lantmäteriet	1896	14-FOS-200 Övrigt (Faleby). Lantmäterimyndigheternas arkiv

Muntliga källor

Lennart Johansson, grävmaskinist	17-03-30
----------------------------------	----------

Bilaga 1 Schakt

Schakt nr	Längd (m)	Minsta djup (m)	Största djup (m)	Område	Markslag	Jordart	Lager	Anläggning	Fynd	Prov
1	4	0,5	0,5	1	Åker	Lera	0-0,45 matjord, i botten lera. Ev dike i schaktet.	-	-	-
2	4	0,5	0,5	1	Åker	Lera	0-0,45 matjord, i botten lera.	-	-	-
3	4	0,5	0,5	1	Åker	Lera	0-0,5 matjord, i botten lera.	-	-	-
4	4	0,45	0,45	1	Åker	Lera	0-0,4 matjord, i botten lera.	-	-	-
5	4	0,4	0,4	1	Åker	Lera	0-0,35 matjord, i botten lera.	-	-	-
6	4	0,7	0,7	1	Åker	Lera	0-0,35 matjord, i botten lera.	-	-	-
7	4	0,5	1,7	2	Åker	Lera	0-0,5 lerig matjord, 0,5-0,8, humös lera, i botten lera.	-	-	-
8	4	0,5	0,5	2	Åker	Lera	0-0,2 lerig matjord, därunder brun lera.	-	-	-
9	4	0,5	1,3	2	Åker	Lera	0-0,4 lerig matjord, 0,4-0,9 lera något humös, i botten lera.	-	-	-
10	4	0,7	0,7	3	Vall	Lera	0-0,5 lerig matjord, i botten lera (oklar övergång).	-	-	-
11	4	0,5	0,5	3	Vall	Lera	0-0,5 humös lera, i botten lera.	-	-	-
12	4	0,55	0,55	3	Vall	Lera	0-0,5 humös lera, i botten lera.	-	-	-
13	4	0,4	0,4	4a	Åker	Lera	0-0,3 lerig matjord, därunder ljusgul lera.	-	-	-
14	4	0,5	0,5	4a	Åker	Silt	0-0,3 matjord, 0,3-0,45 mörkgrå silt, därunder beige silt. Fynd av 2 avslag i övergång till ljus silt.	-	Ja	-
15	4	0,35	0,35	4a	Åker	Silt	0-0,3 matjord, därunder beige silt.	-	-	-
16	4	0,25	0,25	4a	Åker	Lera	0-0,25 matjord, därunder ljusgul lera.	-	-	-
17	4	0,3	0,3	4a	Åker	Lera	0-0,25 matjord, därunder ljus beige lera.	-	-	-
18	4	0,25	0,25	4b	Åker	Lera	0-0,20 matjord, därunder ljus beige lera.	-	-	-
19	4	0,25	0,25	4b	Åker	Lera	0-0,2 matjord, därunder ljus beige lera.	-	-	-
20	4	0,4	0,4	4b	Åker	Lera	0-0,35 matjord, därunder ljus beige lera.	-	-	-
21	4	0,3	0,3	4b	Åker	Lera	0-0,25 matjord, därunder ljus beige lera.	-	-	-
22	4	0,3	0,3	4b	Åker	Lera	0-0,25 matjord, därunder rödgul lera. Mycket blött.	-	-	-
23	4	0,3	0,3	5	Vall	Lera	0-0,25 lerig matjord, i botten lera.	-	-	-
24	4	0,3	0,4	5	Vall	Lera	0-0,3 lerig matjord, i botten lera. I skoptaget ovan anl enst kolbitar.	Ja	-	-
25	5	0,3	0,3	5	Vall	Lera	0-0,25 lerig matjord, i botten lera	-	-	-
26	4	0,3	0,5	4b	Skog	Sand	0-0,3 humös sand, 0,3-0,5 sand. Fynd av 2 avslag, ett med flera avspaltningar, redskap?	-	Ja	-
27	4	0,3	0,5	4b	Skog	Sandig silt	0-0,2 humös sand, 0,2-0,5 siltig sand. Fynd av 2 avslag, 1 skärvsten alt del av knacksten.	-	Ja	-
28	5	0,25	0,25	5	Annat	Sandig silt	0-0,10 humös sand, 0,1-0,25 sand och sandig silt. Avschaktat?	-	-	-
29	4	0,5	0,5	5	Annat	Grusig sand	0-0,25 påfört lager, 0,25-0,5 sandig silt med sten och grus. Ev omrört även i underliggande lager.	-	-	-
30	4	0,6	0,6	5	Annat	Sandig silt	0-0,4 påfört lager, 0,4-0,6 sand, i botten silt.	-	-	-

Illustration 23. Schakt 1. Foto mot väster.

Illustration 24. Schakt 12. Foto mot söder.

Illustration 25. Schakt 29. Av fotot framgår att de påförda massorna lagts ovanpå markduk. Foto mot norr.

Illustration 26. Profil i schakt 9. Foto mot öster.

Illustration 27. Läget för anläggning 1 i schakt 24. Foto mot norr.

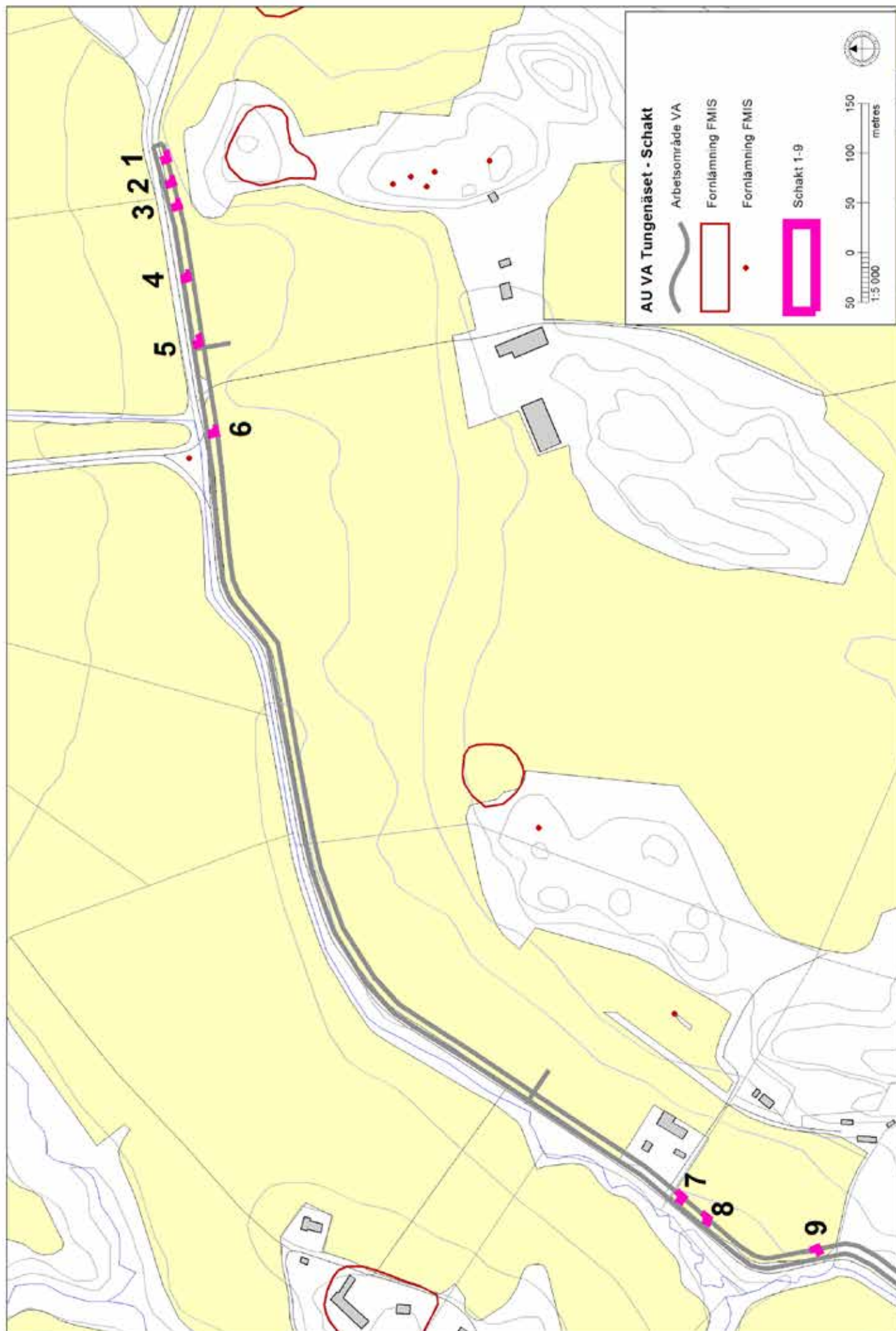
Illustration 28. Av profilen i schakt 26 framgår att området inte varit utsatt för jordbruksaktiviteter, varför det kan finnas fynd och anläggningar in situ. Undergrunden bestod här av sand. Foto mot öster.

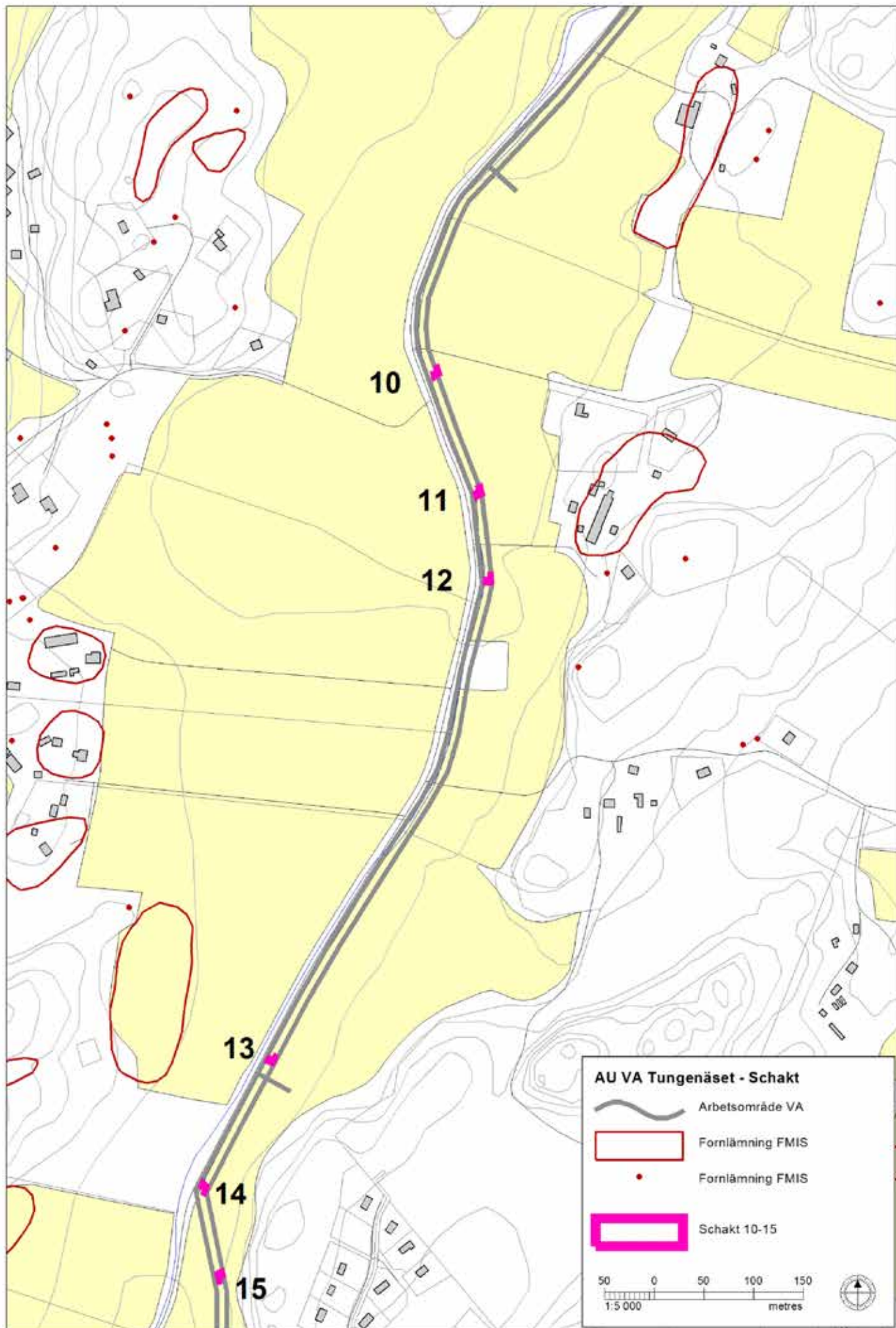
Illustration 29. Profil i schakt 14. Undergrunden består här av silt snarare än lera som annars var det vanliga längs större delen av sträckan. Foto mot öster.

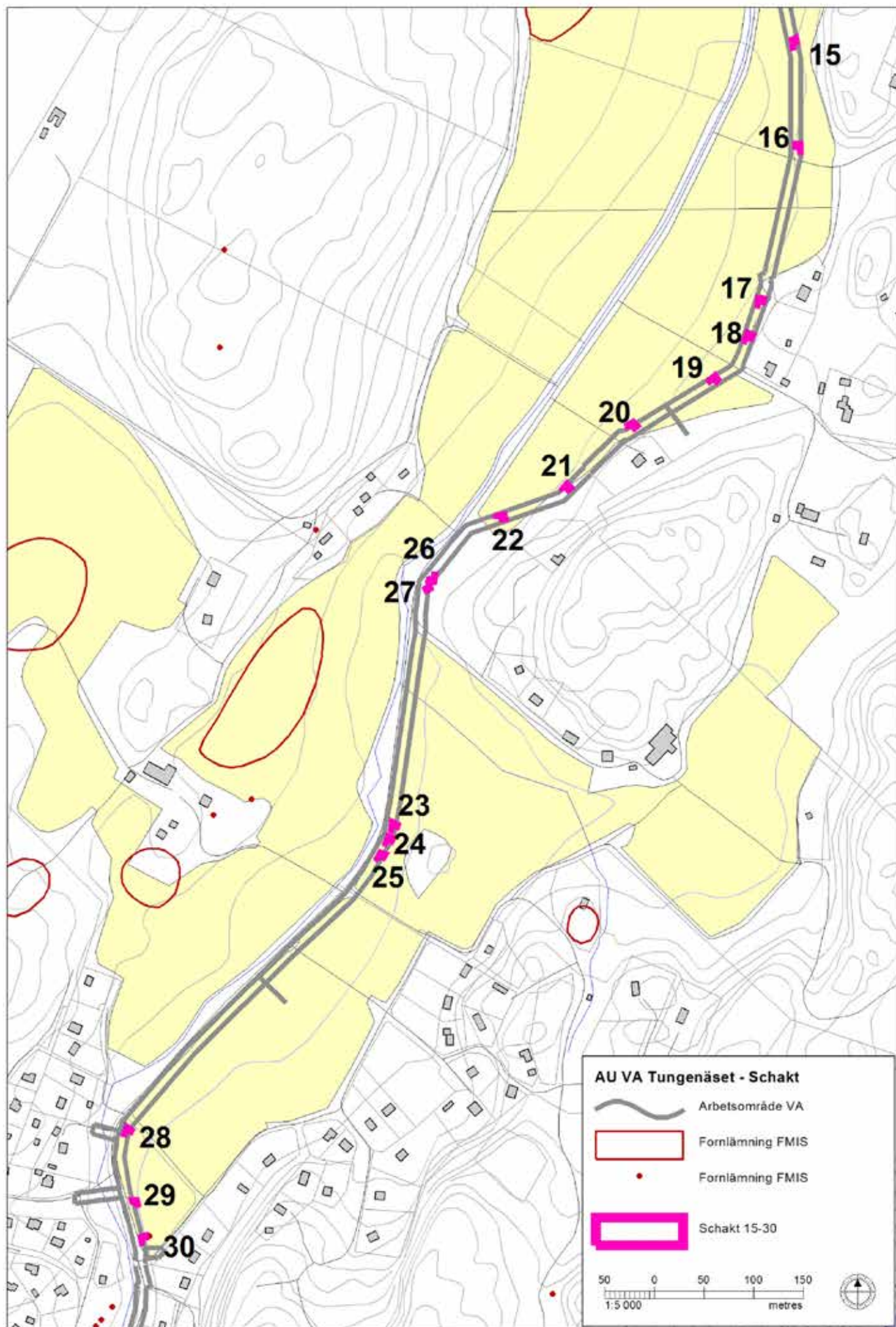
Illustration 30. I schakt 26 framkom fynd av flinta. Foto mot söder.

Karta 1. Kartan visar schakt 1-9. © Lantmäteriet.

Karta 2. Schakt 10-15. © Lantmäteriet.

Karta 3. Schakt 15-30. © Lantmäteriet.

Bilaga 2 Lämningar

Lämning nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Beskrivning	Bedömning
1	Kvarn	40	6,5	Lämning efter skvaltkvarn. Punkten inmätt vid kvarndämmet. Kvarndämmet består av större stenar upp till meterstora och är 6,5 m bred över bäckfåran, och 2 m i bäckfårans riktning. Kvarnen är troligtvis markerad på geometrisk avmätning från 1699. Skadad. Belägen i smal bäckravin med branta kanter. Andra synliga lämningar utgörs av enstenssatt kant i bäckfårans O-sida nedströms dämmet. Denstensatta kanten är synlig längs en sträcka om 37 m. På Laga skifteskarta från 1836 är en ränna inritad parallellt med bäckfåran, men denstensatta kanten motsvarar troligen inte denna ränna. Även platsen för dämmet är markerat på 1836 års karta, samt (troligen) platsen för själva skvaltkvarnen.	Fornlämning
2	Kvarn	30	7	Lämning efter skvaltkvarn. Punkten inmätt vid vad som troligen är ett raserat dämma. Andra synliga lämningar utgörs av stenrader i bäckfåran nedströms samt lös sten. Kvarnen finns belagd i ett storskifteskoncept från 1805. På Laga skifteskarta från 1836 finns samma typ av markering som avseende lämning 1 tolkas som själva skvaltkvarnen. Skadad. Belägen i bäckravin med sluttande kanter.	Fornlämning
3	Kvarn	-	-	Läget för en skvaltkvarn enligt Laga skifteskarta från 1836. På denna karta är en ränna inritad parallellt med bäckfåran. Även dämma och plats för skvaltkvarnen är markerat som för nr 1 ovan. På platsen kan dock inte iakttas några tydliga rester. En mindre bilbro har konstruerats över bäckfåran här, kanske har detta inneburit att alla spår utplånats. Belägen i smal bäckravin med branta kanter.	Uppgift om
4	Kvarn	15	4	Lämning efter trolig skvaltkvarn. Synliga lämningar utgörs av stenrader i bäckfåran samt lösa stenar. Kan möjligen vara resterna efter ett av de dämmen som är redovisade på storskifteskarta från 1811. Skadad. Belägen i bäckravin med en brant O-sida och en flackare V-sida.	Fornlämning
5	Boplats	55	10	Belägen i V-änden av mindre bergsrygg. På avsats med sandig silt togs två schakt upp i vilka det framkom fynd i båda. Ytan har ej varit uppodlad. Fynd: 4 avslag av flinta samt 1 skärvsten alt del av knacksten.	Fornlämning

Illustration 31. Strukturer i bäckfåran vid KUL nr 1622:2, nedströms resterna av ett dämlle. Foto mot söder.

Historisk kartanalys av kvarnlämningarna

Oscar Jacobsson 2017-05-24

Kvarnarna utifrån det historiska kartmaterialet

Bäcken som rinner nedför sluttningen mot Stora Gårvik har tidigare utgjort en gränsbäck mellan bebyggelseenheter Lökeberg och Ödsby, vilket framgår tydligt av historiska kartor. Första gången en kvarn nämns i kartmaterial över området är i en geometrisk skattningskarta över två hemman i Ödsby år 1699 (Lantmäteriet 1699). Denna karta visar läget för en kvarn i bäcken (illustration A) och beskriver denna enligt följande: "der i skildnats bäcken finnes en swalte qwarn, som nästa hemman Lökebärg har upbygd, och posiderar." Detta tycks syfta på en skvaltkvarn – dvs en mindre kvarn med ett horisontellt placerat vattenhjul under själva kvarnbyggnaden – som brukades under Lökeberg.

Skvaltkvarnarnas historia i Bohuslän är dåligt känd (Franzén 2000: 31), men hjul- och skvaltkvarnar har förekommit från 1200-talet och framåt i både Danmark och Sverige. Det var dock först under 1400-talet som de blev vanligt förekommande i all-

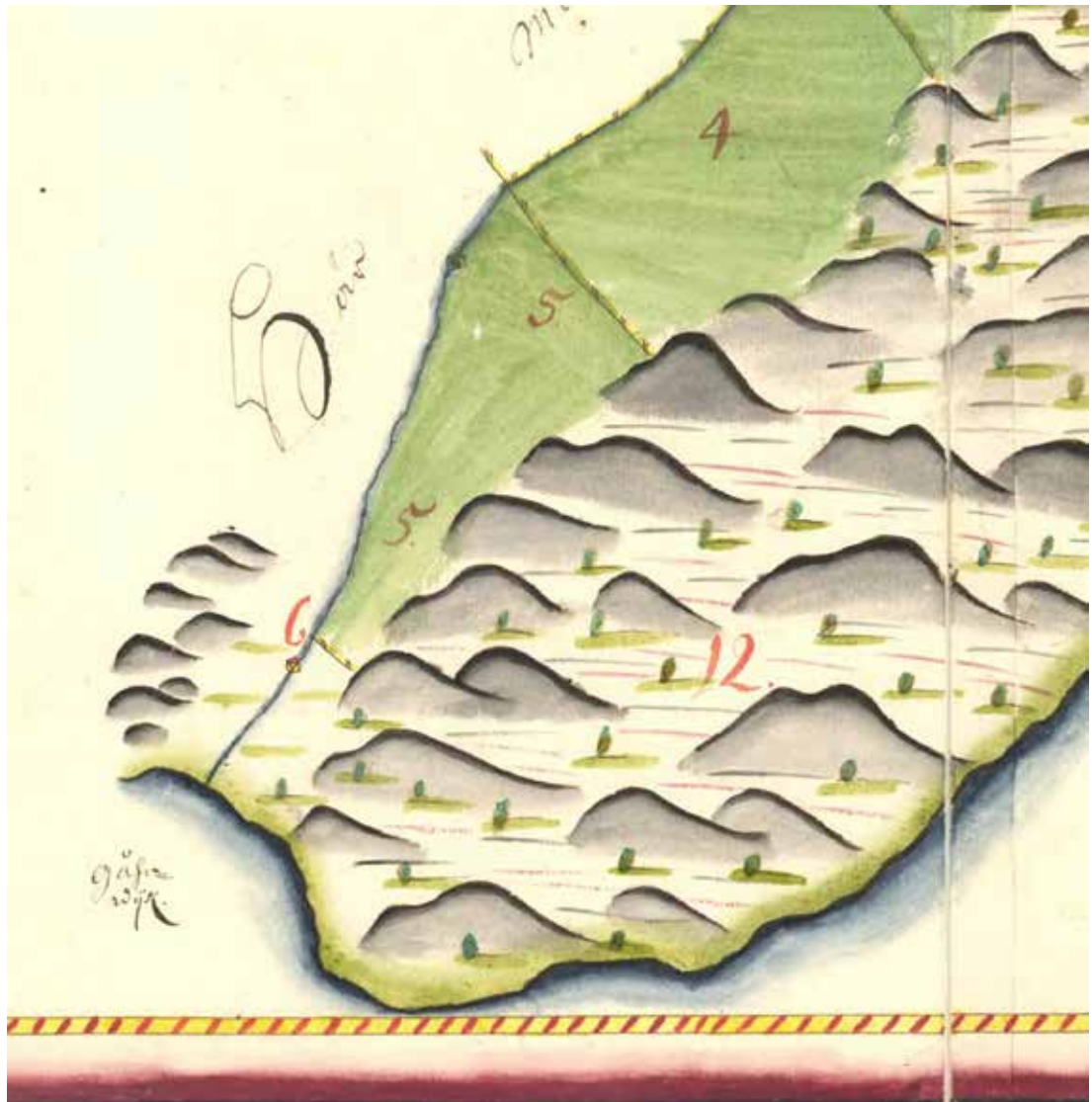

Illustration A. Den första kvarnlämningen i området redovisad på geometrisk avmätning från 1699 (Lantmäteriet 1699). Källa Lantmäteriet.

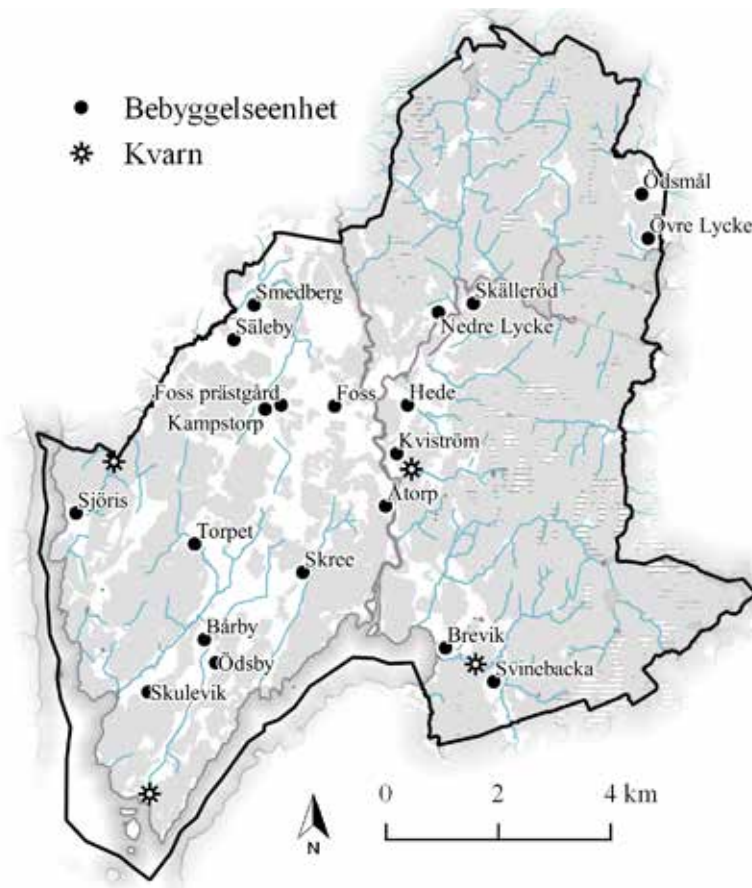

Illustration B. Översikt över bebyggelseenheter och kvarnar i Foss socken utifrån historiskt kartmaterial från perioden 1694-1721. Enheter som endast är omnämnda i kartmarginalen har inte tagits med i kartbilden. Observera att kartmaterialet inte är komplett och till stor del endast redovisar enheternas inägor. Kartan visar således inte en komplett bild av bebyggelse och kvarnar i socknen under perioden, men ger en fingervisning om hur vanliga kvarnar var i området innan den agrara revolutionen. Bakgrunden utgörs av lantmäteriets Terrängkarta (©Lantmäteriet).

männa kontexter (Ek 1962: 99). Med tanke på att kvarnen benämns som "uppbyggd" är det dock troligare att den är nyligen tillkommen än att kan dateras till medeltid. På kartan är ytterligare en byggnad synlig i bäcken ett stycke norr om den i karttexten beskrivna kvarnen. Denna byggnad är dock ej redovisad på konceptkartan (Lantmäteriet 1698) och det är möjligt att den är resultatet av ett misstag under renovationen av konceptet.

Under 1800-talets början har fler kvarnar tillkommit. Konceptet till storskifteskartan över Ödsbys utmarker från 1805 (Lantmäteriet 1805a) visar två kvarnsymboler i bäcken vilka dock ej beskrivs vidare i karttexten. Kvarnarna är ej redovisade på renovationskartan (Lantmäteriet 1805b). En senare storskifteskarta över utmarken från 1811 (Lantmäteriet 1811) redovisar tre kvarnsymboler och vad som tycks vara fem dämmen i bäcken. Karttexten nämner här: "Rörande qvarnfallen vid torpet Kasen skall hvarje Hemman här uti äga sin lagliga rätt, och då desse qvarnar uppbygges varder nödig väg till dem icke förnekad." Detta antyder att de i kartan utritade kvarnarna och dämmena ännu inte var byggda, men varför och hur de karterats framgår dessvärre inte av karttexten. Med tanke på att de två övre kvarnarna är redovisade på den tidigare kartan (Lantmäteriet 1805a) är det troligt att dessa utgör redan existerande byggnader, medan övriga ämnas tillkomma inom en snar framtid.

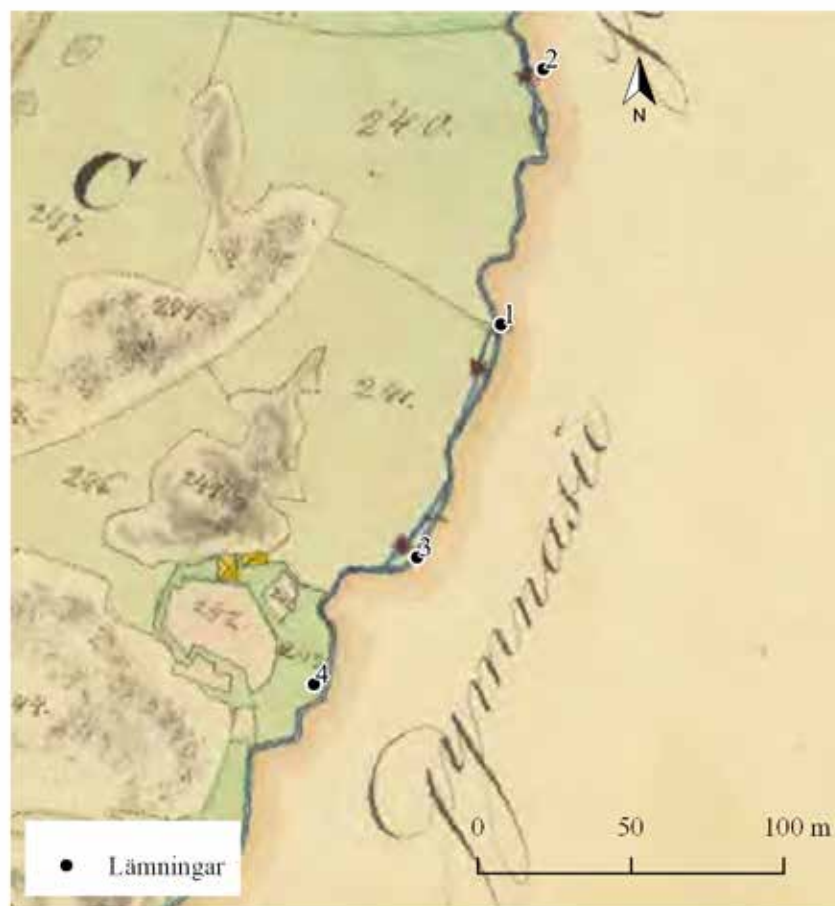

Illustration C. Under inventeringen framkomna kvarnlämningar mot bakgrund av Laga skifteskartan från 1836 (Lantmäteriet 1836). Källa Lantmäteriet.

En laga skifteskarta över Lökeberg (Lantmäteriet 1836) visar relativt detaljerat tre kvarnar i bäcken (se illustration C) vars lägen inte helt överensstämmer med kvarnarna på storskifteskartan över Ödsbys utmark (Lantmäteriet 1811). Två av kvarnarna har tillhörande dämmen och sidokanaler (kvarnrännor) väster om den ursprungliga bäckfåran, medan den nordligaste kvarnen saknar detta. Troligen har det naturliga fallet här varit tillräckligt för att driva kvarnen, medan dämmen och kvarnrännor behövts där lutningen inte varit nog. Det bör dock nämnas att det kan ha funnits någon form av konstruktion för att leda vattnet i direkt anslutning till själva kvarnbyggnaden, och att denna kanske inte rymts inom kartbilden. De sydliga dämmen som redovisades på kartan från 1811 (Lantmäteriet 1811) är ej synliga i laga skifteskartan över Lökeberg. Möjligen blev dessa dämmen aldrig konstruerade, eller så har de övergivits efter en mycket begränsad tid i drift. Inga kvarnar finns redovisade på 1930-talets ekonomiska karta (Lantmäteriet 1937).

Översikt över kvarnar i Foss socken mellan 1694-1721

Genom en översiktlig genomgång av det äldre historiska kartmaterialet över Foss socken framgår det att kvarnen tillhörande Lökeberg 1699 var en av fyra kända kvarnar i socknen som redovisas i historiskt kartmaterial (illustration B). Kvarnar var troligen inte särskilt frekvent förekommande i socknen innan andra hälften av 1700-talet, vilket belyser den i området något unika status som den sena 1600-talskvarnen inom undersökningsområdet har. Det är dock osannolikt att kvarnen har haft någon

särskilt hög funktionell status i socknen under historisk tid, då skvaltkvarnar främst var avsedda till hushållsbruk och därmed inte kunde tillgodose behovet för flera bebyggelseenheter.

Tolkning

Kvarnlämningar är inte sällan svåra att identifiera i fält, inte minst på grund av att de ofta varit i bruk och förändrats under lång tid. Dessutom har rinnande vatten en tendens att omforma landskapet och därmed påverka dessa lämningars bevarande. I samband med undersökningen av en kvarnholme i Lejstaån i Uppland gjordes en inventering av kvarnlämningar i Rasbo härad. Inventeringen visade att spåren efter lämningarna varierade mycket i tydlighet, där ibland en begränsad stenrad i åkanten utgjorde de enda kvarvarande resterna av ett kvarnläge. Stensatta åkanter var relativt vanligt förekommande, medan syllstenar efter byggnader och rester efter dammanläggningar var mer sällsynta (Beronius Jörpeland m fl 2013: 247-48).

De lämningar som påträffades i samband med utredningen är förvisso svårtolkade men överensstämmer väl med de observationer som gjorts på annat håll. Genom att tolka dessa lämningar i relation till det historiska kartmaterialet klarnar dock bilden ytterligare.

På kartan från 1699 är kvarnen lokaliserad strax sydväst om en hägnad, nästan precis där det västra av de två bergspartier som omger Gårviksdalen börjar. Norr om hägnaden är ett stycke inhägnad mark som enligt kartbeskrivningen är svedjeröjd¹ och endast brukbar till bete (Lantmäteriet 1699). Det är inom denna markyta som torpet "Kasen" dyker upp i senare kartmaterial, och den hägnad som finns redovisad i storskifteskartan söder om torpet bör därmed med sannolikhet vara samma som den norr om kvarnen på kartan från 1699 (Lantmäteriet 1811). Förutsatt att det äldre läget för kvarnen är korrekt inmätt i kartan 1699 överensstämmer den således med den mellersta av de tre kvarnarna på kartorna över Ödsby (Lantmäteriet 1811) och Lökeberg (illustration C) (Lantmäteriet 1836). På platsen för denna kvarn observerades ett mycket tydligt dämme under fältinventeringen (KUL nr 1622:1) vilket därmed möjligen kan utgöra en rest av den äldsta kvarnen i bäckfåran. Själva kvarnbyggnaden har varit belägen ca 15 meter sydväst om det i fält observerade dämmet, på den västra sidan av bäcken. Den stensatta östra sidan av bäckfåran går utifrån kartmaterialet inte att knyta till en kvarnränna, utan har sannolikt konstruerats för att hindra material från att erodera ner i bäckfåran och försvåra kvarndriften.

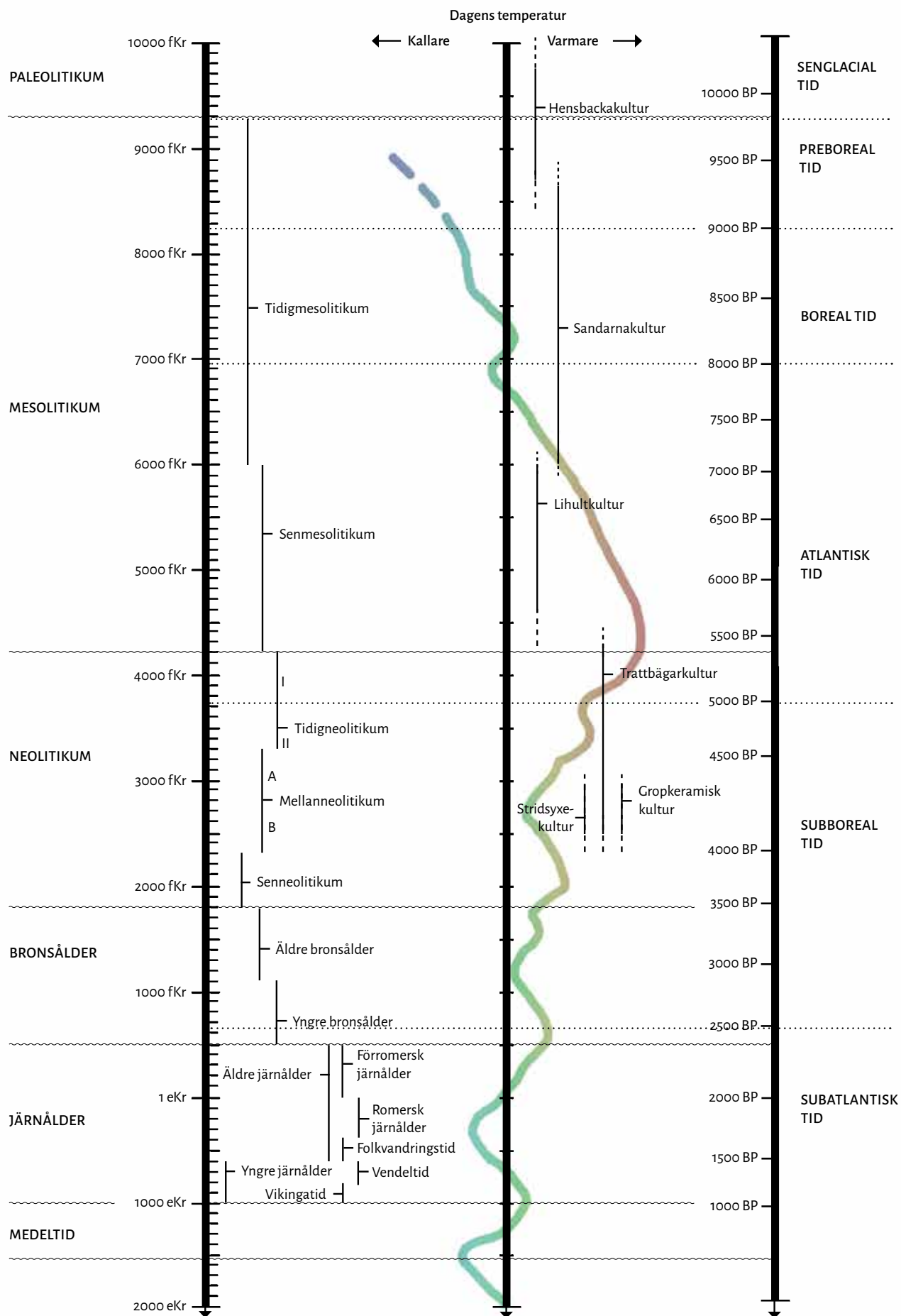
Lämningen norr om denna, KUL nr 1622:2, finns även belagd i storskifteskonceptet från 1805 (Lantmäteriet 1805a) och kan därför ha tillkommit någon gång under 1700-talet. Bäckens fallutning är här relativt stor och byggnaden har troligen varit belägen precis i anslutning till slutningen. De observerade spåren kan vara rester efter byggnaden och konstruktioner i anslutning till denna.

Övriga lämningar är mer svårtolkade, och den sydligaste av kvarnarna redovisade på kartan från 1836 (Lantmäteriet 1836) har inte lämnat några synliga spår efter sig. Lämning KUL nr 1622:4 kan möjligen vara resterna efter ett av de dämmen som är redovisade på kartan från 1811 (Lantmäteriet 1811) men den eventuella kvarndriften har troligen här endast bedrivits under en kort period.

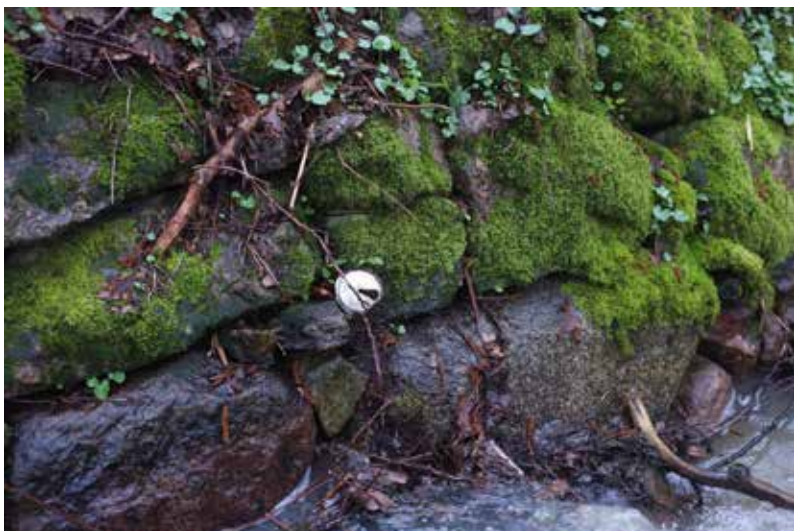
¹ Ytan benämns som "en rödnings kas" i karttexten, där "kas" vanligen betyder "svedjeland" eller alternativt enbart "röjd mark".

REFERENSER

- Beronius Jörpeland, Lena; Qviström, Linda & Ågren, Henrik (2013). *Kvarnar och kvarnlandskap i Rasbo under tidigmodern tid. Arkeologisk undersökning av en kvarnholme i Lejstaån*. Upplandsmuseets rapporter 2013:30.
- Ek, Sven B. (1962). *Väderkvarnar och vattenmöllor: en etnologisk studie i kvarnarnas historia*. Diss. Lund: Univ.
- Franzén, Britt-Marie (2000). *Agrarhistorisk landskapsanalys över f.d. Göteborgs och Bohus län: länsöversikt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Lantmäteriet 1698. Karta, ägobeskrivning över Ödsby, Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 14-fos-15.
- Lantmäteriet 1699. Geometrisk avmätning över Ödsby, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt N23-74:1.
- Lantmäteriet 1805a. Storskifte på utmark/utägor till Ödsby, Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt 14-fos-36.
- Lantmäteriet 1805b. Storskifte på utmark/utägor till Ödsby, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt N23-74:3.
- Lantmäteriet 1811. Storskifte på utmark/utägor till Ödsby, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt N23-74:4.
- Lantmäteriet 1836. Laga skifte på Lökebergs ägor, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt N23-39:2.
- Lantmäteriet 1937. Ekonomiska kartan, Skredsvik NV, Rikets Allmänna Kartverks arkiv, J131-56nv.

Sammanställd av: Swedberg & Östlund. Källor: Andersson & Ragnesten (red) 2005, Nielsen 1993, Svedhage 1996, Welinder, Pedersen, Widgren (red) 1998 samt OxCal

**Faleby 1:1 m fl, Foss socken, Munkedals kommun, Västra
Götalands län**

Kulturlandskapet har utfört en arkeologisk utredning inför nytt VA på Tungenäset. Vid utredningen framkom boplatsspår från stenålder samt synliga lämningar efter tre skvaltkvarnar i Gårvik. Boplatslämningarna är troligen från en strandbunden vistelse under jägarstenålder. Den tidigaste skvaltkvarnen är troligen från 1600-talet och ägdes av gården Lökeberg.

www.kulturland.se